

บทบาทของพระกุเวร

บทบาทของพระกุเวรมีไม่มากนักในวรรณคดีสมัยพระเวท แต่มีกล่าวถึงใน กาพย์ ปุราณะ และวรรณคดีอื่น ๆ บทบาทส่วนใหญ่มักเป็นภารกิจที่กระทำร่วมกับเทพ องค์อื่น ๆ ในฐานะโลกบาลประจำทิศเหนือและเทพแห่งความมั่งคั่งและทรัพย์ลุ่มปติ นอกจากนี้บทบาทที่สำคัญอีกประการก็คือในฐานะที่พระกุเวรเป็นราชาแห่งอมมนุษย์บ้าง ฉำพวก การเป็นราชาย่อมต้องรักษาความเที่ยงธรรม ความมีระเบียบวินัย กฎและ ข้อบังคับซึ่งจะทำให้เกิดความลุ่มความสงบแก่บ้านเมืองและประชาชน บทบาทเหล่านี้ ของพระกุเวรได้สร้างความประทับใจแก่วีรบุรุษหลัง จนกวีบางท่านได้นำบทบาทเหล่านี้ มาเป็นส่วนประกอบของบทประพันธ์ที่รู้จักกันดี เช่น เมฆุต ของกาลิทาส และใน กถาลีรตลาคกรก็มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระกุเวรอยู่หลายเรื่องด้วยกัน

โดยทั่วไปแล้วฐานะของพระกุเวรอยู่ในระดับสูงและภารกิจหน้าที่ก็มีความสำคัญ ตั้งนั้นบริวารของพระองค์จึงมีมากและมีหลายประเภท บริวารเหล่านี้มีฐานะสูงกว่า มนุษย์สามัญ แต่ก็มิใช่เทพและอาจเรียกรวม ๆ ไปว่า อมนุษย์ คำว่า อมนุษย์นี้ได้แปล ตามรูปศัพท์แล้วก็ต้องแปลว่า "ไม่ใช่มนุษย์" มีผู้อธิบายลักษณะของอมนุษย์ไปต่าง ๆ กัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายความหมายคำว่า อมนุษย์ ไว้ว่า "อมนุษย์ น. ผู้ที่ไม่ใช่คน, มักหมายถึงภูต ผี ปาค่าจ เป็นต้น"¹

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 880.

โมเนียร์-วิลเลียมส์ ให้คำอธิบายความหมายว่า อมนุษย์ไม่ใช่มนุษย์ สิ่งมีชีวิตทั่วไป แต่มีอมนุษย์ เป็นพวกภูตผีปีศาจ พวกมีอำนาจเหนือมนุษย์ พวกเกี่ยวข้องกับพระเจ้า เกี่ยวพันกับท้องฟ้า²

เวตตัม มณี ได้กล่าวถึงอมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนสวรรค์เป็นประจำโดยมีลักษณะ
กึ่งเทพ ๓ พวก ใหญ่ ๆ คือ

- เทวะ (Deva)
- คณเทวะ (Hanadeva)
- อุปเทวะ (Upadeva)

ใน 3 จำพวกนี้พวกที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มากที่สุดแก่พวกอุปเทวะ อุปเทวะ
บางพวกมีส่วนใกล้ชิดกับมนุษย์ เวตตัม มณี ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับอุปเทวะเพิ่มเติม
ว่ามี 10 ประเภทคือ

- ภูต (Bhūta)
- ปีศาจ (Pisāca)
- รากษส (Rākṣasa)
- อัปสร (Apsaras)
- กนธรรพ (Gandharva)
- กิณนร และกิณนรี (Kinnara and Kinnarī)
- คุหยัก (Guhyaka)
- ยักซ์ (Yakṣa)
- สิทธะ (Siddha)
- วิद्याธาร (Vidyādhara)³

²Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary,
p. 80.

³Mani, The Purāṇic Encyclopaedia, p. 892.

พวกอุปกเทวะเหล่านี้มีความประพฤติกและเรื่องราวที่ปรากฏในวรรณคดีส่งล่กฤต
แตกต่างกัน อาจแบ่งได้เป็น 3 พวก คือ

1. พวกที่เป็นศัตรูต่อเทวดาและมนุษย์ ได้แก่ รากษส ปีศาจ และภูต
2. พวกที่เป็นมิตรกับมนุษย์และรับใช้เทวดา ได้แก่ คนธรรพ์ ฮัปลร กิณร
ยักษ์ คุหยัก
3. พวกที่ขอบอยอย่างอิสระแต่บางโอกาสก็มาข้องเกี่ยวกับมนุษย์เหมือนกัน
ได้แก่ ลัทธ วิทยาร

บรรดาอมมนุษย์ที่ไดกล่าวมาแล้วนี้เป็นบริวารและผู้รับใช้ใกล้ชิดพระฤเวร
หลายประเภท เช่น ยักษ์ คุหยัก กิณร รากษส เป็นต้น ชื่อต่าง ๆ ของอมมนุษย์เหล่านี้
ส่วนใหญ่เป็นที่คุ้นเคยต่อชาวไทย เพราะในเทพนิยายไทยจะมีบทบาทตลอดจนเรื่องราว
เกี่ยวกับอมมนุษย์เหล่านี้เสมอ แต่แนวความคิดเกี่ยวกับอมมนุษย์ของไทยกับอินเดียไม่ตรงกัน
เสมอไป*

บทบาทของพระฤเวรในฐานะพระราชา

พระฤเวรเป็นราชาแห่งเมืองอลกา ในฐานะที่เป็นพระราชาพระฤเวรต้อง
ดำรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม รักษากฎและระเบียบเพื่อความสงบสุขภายในอาณาจักร
ของพระองค์ อย่างไรก็ตามประสาครของพระฤเวรล้วนเป็นพวกอมมนุษย์ประเภท
ต่าง ๆ นิสัยใจคอตลอดจนความประพฤติกก็แตกต่างกัน พระองค์ต้องล่ดล่องดูแล
ความประพฤติของเหล่าบริวารเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา เมื่อมีผู้กระทำผิดก็จะทรงลงโทษ
โดยไม่มีกรยกเว้นเพื่อมิให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น แต่ในบางกรณีพระฤเวรก็ทรงผ่อนปรน
โทษลงบ้างด้วยเมตตาจิตของพระองค์ เช่นในกรณีของลู่ประตีกะ ดังต่อไปนี้

ลู่ประตีกะ (Supratika) เป็นยักษ์บริวารของพระฤเวรตนหนึ่งที่มีเพื่อน
เป็นรากษสชื่อว่า ล่ถาลสิรล (Sthālasiras) เมื่อพระฤเวรทราบเรื่องได้กำข

* ดูรายละเอียดอมมนุษย์เพิ่มเติมที่ภาคผนวก, หน้า 82.

และสั่งให้ลู่ประตึกะปลีกตนออกจากรากลผู้นั้น แต่ลู่ประตึกะยังติดต่อกับลู่กาลศิรล้อยู่ เป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของพระองค์ เมื่อพระกเวรสืบได้จึงล่ำปให้ลู่ประตึกะเป็นปีศาจ มีชื่อใหม่ว่า กานภูติ (Kāṇabhūti) และเนรเทศให้ไปอยู่ที่ป่าแถบภูเขาวิริยะ ปลายของลู่ประตึกะ ผู้มีชื่อว่า ศิรมชังฆะ (Dirghajāṅgha) ได้อ้อนวอนขอร้อง พระกเวรขอให้พระองค์กำหนดเวลาการสิ้นสุดคำสั่งป ในที่สุดพระกเวรก็ทรงยินยอม กำหนดวันสิ้นสุดคำสั่งปว่า เมื่อกานภูติได้ฟังนิทานอันยิ่งใหญ่จากปุษปทันตะ* (Puṣpadanta) และกานภูติได้ถ่ายทอดนิทานนี้ให้แก่มาลยวาน (Malyavān) แล้วกานภูติจะพ้นจาก คำสั่งปนี้⁴

การลงโทษของพระกเวรต่อผู้กระทำผิดนั้นฉะเพาะกับบริวารโดยตรง ของพระองค์เท่านั้น แม้แต่คนธรรพ์เมื่อกระทำผิดพระองค์ก็ต้องลงโทษเช่นกันดัง เรื่องราวของตุมพुरु (Tumburu) ผู้เป็นคนธรรพ์อยู่ในเมืองอลกา ตุมพुरुได้กระทำความผิด โดยสกลอบล่สมัครสังวาสกับนางฮปสรธรรมา ** ผู้เป็นบริวาริกาของพระกเวร เมื่อ พระกเวรทรงทราบได้ล่ำปตุมพुरुเป็นรากลชื่อวิราธ *** (Virāḍha) ท่องเที่ยว อยู่ในป่าทันทกะ (Daṇḍaka) จนกว่าจะพบพระรามและถูกฆ่าตาย แต่เนื่องจากวิราธ ได้รับพรจากพระพรหมว่าจะไม่ตายด้วยอาวุธ พระรามจึงต้องฝังวิราธทั้งเป็น วิราธจึง พ้นคำสั่งป⁵

เพื่อรักษาความเที่ยงธรรมพระกเวรจะไม่ทรงละเว้นโทษ แม้บริวารผู้กระทำ ความดีต่อผู้อื่น ถ้าหากกระทำผิดกฎของพระองค์ก็จะต้องได้รับโทษด้วยดัง เรื่องของ ศิขันดิน (Sikhandin)

* ปุษปทันตะและมาลยวานเป็นวิทยากรผู้รับใช้พระศิวะได้กระทำความผิด โดยแอบฟังนิทานที่พระศิวะทรงเล่าให้พระอุมาฟัง และนำไปเล่าต่อให้ภรรยาของตนฟัง เมื่อพระศิวะทรงทราบเรื่องจึงล่ำปให้ทั้งสองไปเกิดเป็นมนุษย์

⁴Tawney., Somadeva's Kathā-Sarit-Sāgara, 1 : 11.

**

ดูวิทยานิพนธ์ฉบับนี้, หน้า 20.

***

ในวรรณคดีรามเกียรติ์เรียก พิราพ.

⁵R. (tr.) 3 : 9.

คิษกินีเป็นธิดาของพระราชาทรูปท (Drupada) แต่เมื่อเธอเกิดพระราชา
 ได้ประกาศว่าเธอเป็นโอรส นางจึงต้องมีชื่อเป็นชายและต้องแต่งกายเป็นชายตลอดมา
 จนเธอมีอายุสมควรจะแต่งงาน ต่อมาคิษกินีได้เข้าพิธีแต่งงานกับธิดาของพระราชา
 เมืองหนึ่ง เมื่อเจ้าสาวได้ทราบว่าสามีของเธอแท้จริงเป็นผู้หญิงก็โกรธได้สั่งข้าวให้
 บิดาของเธอยกทัพมาเพื่อขับไล่ราชาทรูปทจากปัลลิสต์และฆ่าคิษกินีเสีย คิษกินี
 ได้หนีเข้าป่าและตัดสินใจจะฆ่าตัวตาย ในระหว่างทางได้พบยักษ์ตนหนึ่งชื่อ สฤณกรรม⁶
 (Sthūpakarna) ซึ่งส่งสารเธอและตกลงช่วยเหลี่ยวยอมแลกเปลี่ยนเพศกับเธอ
 จนกว่าอันตรายทั้งปวงของคิษกินีจะผ่านไป แต่เมื่อพระกฤเวระได้เสด็จออกตรวจตราดู
 แลโลกพร้อมทั้งเยี่ยมเยียนบริวารของพระองค์ด้วย ได้เสด็จมายังที่อยู่ของสฤณกรรม
 สฤณกรรมไม่กล้าออกมาต้อนรับเพราะตัวเองอยู่ในสภาวะเป็นหญิง พระกฤเวระโกรธมาก
 จึงล่าปให้สฤณกรรมเป็นหญิงตลอดไป สฤณกรรมได้ขอร้องพร้อมทั้งอธิบายเหตุผลอย่าง
 ละเอียด พระกฤเวระก็ทรงลดโทษให้โดยกำหนดว่าสฤณกรรมจะมีเพศเป็นหญิงอยู่ตราบที่
 คิษกินียังมีชีวิตอยู่ เมื่อคิษกินีตายก็จะได้กลับคืนเพศเป็นชายตามเดิมแล้วคิษกินีเมื่อมี
 เพศเป็นชายแล้วได้กลับสู่นครของตนและแสดงตนเป็นชายสามีของภรรยาโดยสมบูรณ์
 เมื่อทั้งสองเมืองตกลงปรองดองกันเหมือนเดิมแล้วคิษกินีได้กลับมาหาสฤณกรรมตามที่ได
 ตกลงกันไว้และได้ทราบเงื่อนไขของคำสาปของพระกฤเวระ ในที่สุดคิษกินีได้กลับไปมี
 ความสุขอยู่กับภรรยาของเธอต่อไป

จากเรื่องราวของสุประตีกะและตุมพुरु เป็นที่น่าสังเกตรว่าบรรดาอมนุษย์
 ที่สุดเป็นอุปเทาะ พระกฤเวระคงจะถือว่าพวกปีศาจเป็นพวกที่ต่ำที่สุด ส่วนพวกราชา
 ฆริณานะต่ำกว่าพวกยักษ์ และคนธรรพ์ พระองค์จึงทรงวางระเบียบมิให้บริวารใกล้ชิด
 ของพระองค์ติดต่อคบหาด้วย อีกทั้งการดำรงชีวิตของพวกราชาภคสังสาบากและทุกขัทรมาน

⁶MBh. (tr.) 5 : 536.

⁷Tawney, Somadeva's Kathā-Sarit2Sāgara, 5 ; 223.,
 MBh. (tr.) 5 : 529-538.

เมื่อพระกุเวรลงโทษพวกยักษ์และคนธรรพ์ในบางครั้งจึงลงโทษด้วยการล่าปให้ผู้ถูกลงโทษ
เป็นรากษส

นอกจากนี้พระกุเวรยังมีความห่วงใยรักใคร่บริวารของพระองค์มากและใน
บางครั้งพระองค์จะยอมรับโทษแทนในกรณีบริวารของพระองค์เป็นผู้ก่อเรื่อง และ
ถูกผู้อื่นลงโทษ เช่นเมื่อพระกุเวรและมณิमानพร้อมด้วยบริวารผู้ติดตามจำนวนมากกำลัง
เพาะเดินทางไปที่กุชล์ถลี (Kushasthali) เพื่อเข้าร่วมประชุมกับบรรดาทวยเทพต่าง ๆ
ระหว่างทางได้เห็นฤๅษีศัลยยะกำลังทำพิธีกรรมอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำมุนา มณิमानปวดท้อง
และได้ถ่ายอุจจาระออกมา อุจจาระของมณิमानบังเอิญตกลงบนศีรษะของฤๅษีศัลยยะ
ฤๅษีศัลยยะโกรธมากและล่าปพระกุเวรว่าพระองค์จะต้องสูญเสียกองทัพของพระองค์
ตลอดทั้งตัวมณิमानเองโดยฝีมือของมนุษย์และพระกุเวรจะหันคำล่าปได้ก็ต่อเมื่อพระกุเวรได้
เห็นมนุษย์ผู้ฆ่ามณิमानและกองทัพของพระองค์⁸ พระกุเวรก็เต็มใจรับคำล่าปนั้น และ
เผ้ารอคอยเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นด้วยความทุกข์ใจ ในที่สุดเมื่อพวกกษัตริย์ปาลสพเดินทาง
มาถึงเขตเมืองอลกาภิณะก็ทำให้พระกุเวรหันคำล่าป^{*}

การลงโทษของพระกุเวรต่อบริวารของพระองค์นี้ บางครั้งก็มีใช้โทษทัณฑ์
ที่หนักหนาทางกาย แต่ทางใจแล้วสร้าง ความทุกข์ทรมานให้แก่ผู้ถูกลงโทษเป็นอย่างยิ่ง
ดังเรื่องราวของยักษ์ตนหนึ่งที่กระทำผิดต่อหน้าที่ พระกุเวรจึงลงโทษโดยเนรเทศไป
อยู่ที่ภูเขารามศรีเป็นเวลา 1 ปี ยักษ์ตนนี้มีความเคียดแค้นคิดถึงภรรยาของเขาที่อยู่
เมืองอลกาภิณะจนร่างกายซูบผอม เมื่อเวลาผ่านไป 8 เดือน เมฆฝนลอยผ่านเขา
รามศรีไปยังอลกา ยักษ์ตนนั้นได้ขอฝากข่าวคราวของตนไปบอกแก่ภรรยาสุดที่รักของ
เขาด้วยเพื่อนางจะได้คลายทุกข์ได้บ้าง และเมื่อพระกุเวรได้ทราบเรื่องจากเมฆ
นั้นพระองค์มีความกรุณาส่งสารสิ่งยกเล็กคำล่าป และให้ยักษ์ตนนั้นกลับมาอยู่กับภรรยา⁹

⁸ MBh. (tr.) 3 : 329.

*

ดูวิธานพนธ์ฉบับนี้, หน้า 65.

⁹ Kale, The Meghadūta of Kālidāsa, p. 185.

เมื่อมีโอกาสที่บรวารของพระกเวระจะได้รับประโยชน์ พระกเวระจะไม่
 อดขวางเช่นเมื่อพระปฤถุ (Prthu) โอรสของพระเวนะ (Vena) ขึ้นครอง
 ราชสมบัติในระยะนี้เองภูมิเทวีได้ละเลยหน้าที่ทำให้ประยาชนเดือดร้อนได้รับความ
 อดอยากเนื่องจากไม่มีฝักหญ้าและต้นไม้ที่ให้ผล เหล่าประยาชนจึงไปทูลพระปฤถุ
 เพื่อให้พระองค์ช่วยเหลือ พระปฤถุโกรธมากออกเที่ยวค้นหาภูมิเทวีทุกหนทุกแห่ง
 ฝ่ายภูมิเทวีเมื่อทราบเรื่องก็ตกใจรีบแปลงตัวเป็นแม่วัวและหนีไป ในที่สุดพระปฤถุ
 ก็ตามนางพบและจะฆ่านาง ภูมิเทวีจึงอ่อนวอนขอร้องให้เว้นชีวิตนางและนางยินยอม
 ให้พระปฤถุนำทุกสิ่งที่ปรารถนากลับไปได้อีกทั้งจะมอบของขวัญให้แก่ประยาชนของ
 พระปฤถุและสัตว์โลกอื่น ๆ โดยนางจะยอมให้รัตนม พระปฤถุยินยอมไม่ฆ่านาง
 พระองค์จึงเหมือนเป็นบิดาของนาง ดังนั้นภูมิเทวีจึงได้ชื่อใหม่ว่า ปฤถวี (Prthvī)

นอกจากประยาชนของพระปฤถุจะได้รับความบริบูรณ์ด้วยอาหารจากน้ำนม
 แห่งเทวีปฤถวีแล้ว แม้แต่พวกทวยเทพ ฤๅษี และอมมนุษย์ต่าง ๆ ก็พลอยได้รับผล
 ประโยชน์นี้ด้วย ต่างก็พากันมารัตนมจากแม่วัวปฤถวีนี้ พระกเวระและบรวารยักษ์
 ของพระองค์ก็พากันมาด้วย พระกเวระจะเป็นผู้รัตนม* วฤษธวชะ (Vṛṣadhvaṣa)
 เป็นลูกวัว มีภาชนะดินดิบรองรับน้ำนม น้ำนมที่ได้จะเป็นสิ่งที่ผู้รัตนมปรารถนาทั้งนั้น
 น้ำนมที่พวกยักษ์ได้รับมีอำนาจทำให้หายตัวได้ตั้งใจ¹⁰

และอาจด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยความเที่ยงธรรม ความเชื่อเพื่อเมตตา
 ของพระกเวระที่มีต่อบรวารนี้เองจึงทำให้พระกเวระเป็นที่รักและเคารพนับถือของบรวารมาก
 เมื่อกษัตริย์ป่าณฑพเดินทางไปถึงเขตที่อยู่ของพระกเวระเหล่ากษัตริย์ป่าณฑพได้เห็นเส้นทาง
 กว้างใหญ่ทำให้ทราบว่าบรรดาเทวดา ยักษ์ รากษส กิณนร นาค งู คนธรรพ์ และฮปัสร์
 ได้ใช้เส้นทางนี้ไปสู่พระราชวังของพระกเวระเสมอ¹¹ ทั้งนี้ย่อมแล้ดงว่าบรวารของพระกเวระ

* ฤษฤษฐาณะ กล่าววว่า พระกเวระเป็นลูกวัวและรัตนมาณะ (Rajatanābha)
 เป็นผู้รัตนม (1 : 188; p. 609).

¹⁰ MBh. (tr.) 7 : 133.

¹¹ MBh. (tr.) 3 : 287.

มีความรักภักดี และปรารถนาที่จะเข้าไปอยู่ใกล้ชิดพระราชาของพวกเขาตลอดเวลา

และในช่วงสมัยการปกครองของพระราชาปฤถิวี่ว่าเป็นยุคทอง เมื่อพระราชาปฤถิวี่ได้รับแต่งตั้งเป็นสักรพรัตน์ พระพรหมได้แบ่งสักรวาลออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆ มีการปกครองเป็นของตนเองและพระพรหมยังได้แต่งตั้งเทพเจ้าทั้งหลายเป็นราชาต่าง ๆ เช่น พระวรุณเป็นราชาแห่งน้ำ พระโลมเป็นราชาแห่งดวงดาว และดาวนพเคราะห์ สำหรับพระกเวรได้รับแต่งตั้งราชาแห่งราชา¹² (Rājarāja)

บทบาทของพระกเวรในฐานะโลกบาล

หน้าที่อันสำคัญอีกอย่างหนึ่งของพระกเวรก็คือ การพิทักษ์ปกป้องสักรวาลให้พ้นจากอันตรายจากผู้ที่อาจมารบกวนอยู่เสมอ แม้พระกเวรจะได้รับหน้าที่นี้ภายหลังโลกบาลองค์อื่น ๆ แต่บทบาทและภารกิจของพระองค์ก็มีไม่น้อย และมักจะกระทำร่วมกับโลกบาลองค์อื่น ๆ

ในห้วงค์ได้กล่าวไว้ว่าพระวิษณุได้จัดแบ่งขอบเขตการดูแลรักษาสักรวาลโดยให้พระอินทร์ผู้เป็นจอมเทพปกครองทิศตะวันออก พระยมเทพแห่งความตายปกครองทิศใต้ พระวรุณเทพผู้มีอาตมโนอันสูงส่งปกครองทิศตะวันตก และพระกเวรราชาแห่งยักษ์ทั้งหลายปกครองทิศเหนือ¹³ แต่ก็มีบางครั้งที่พระกเวรร่วมดูแลปกครองทิศตะวันออกกับพระอินทร์¹⁴

ภาระหน้าที่สำคัญของโลกบาลได้แก่การดูแลสอดส่องให้เหตุการณ์ในขอบเขตหรือบริเวณที่ตนเองรักษาอยู่ในความสงบ มีความเจริญรุ่งเรือง และหากมีเหตุร้ายเกิดขึ้นก็จำเป็นต้องยกกองทัพไปปราบเหล่าศัตรูโดยเสาะพวกอสูรซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของทวยเทพที่ขบเคี้ยวกันมาตลอดเวลา จึงได้มีการจัดแบ่งกำลังรบและอำนาจความรับผิดชอบดังนี้

¹² Mani, The Purānic Encyclopaedia, p. 609.

¹³ H, 46.49-56.

¹⁴ MBh, (tr.) 3 : 332.

พระอินทร์เทพผู้มีเนตรนภพินประทับบนช้างไวยราวัต อยู่เบื้องหน้าของกองทัพ
ทางเบื้องซ้ายของพระองค์ได้ตระเตรียมรถทรงที่มีความเร็วดุจตั้งครุฑประดับประดา
ด้วยอัญมณีนานาชนิด แวดล้อมด้วยเหล่าเทวดา คนธรรพ์ และยักษ์ พระองค์พิทักษ์รักษา
ทิศตะวันออก¹⁵

พระยมเทพแห่งความตายผู้นำกสวประทับยืนอยู่ท่ามกลางกองทัพเพื่อปกป้อง
ศัตรูทางทิศใต้¹⁶

และพระวรุณประดับประดาด้วยเพชรนิลจินดา หอยสังข์และพายุรัตติกมประการัง
งดงามยิ่ง พระองค์ลี้ลมลี้รอยพระคือ เครื่องทรงสีดำ ประทับยืนพร้อมที่จะสู้รบ
ปานประหนึ่งมหาสมุทรที่ปั่นป่วนเพื่อจะแยกออกจากฝั่ง บรรดามหาสมุทรทั้งสี่และเหล่า
นาคทั้งหลายแวดล้อมพระองค์เพื่อปกป้องทิศตะวันตก¹⁷

พระกเวรผู้มีพระเป็นพาทนะ เทพแห่งทวยสัมปติ ผู้งามลือว่า พระกายสีนิล
ทรงคราไวด้วยพระหัตถ์ขวา ประทับนั่งบนบุษบก พร้อมด้วยสังข์และปัทม ติดตามด้วย
เหล่ายักษ์ คุหยัก รากษส และเหล่าบริวารทั้งหลาย¹⁸

นอกจากภารกิจประจำเกี่ยวกับความสงบสุขในอาณาจักรของพระองค์แล้ว
พระองค์ยังต้องดูแลให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มีคุณธรรมประกอบแต่คุณความดีอีกด้วย

¹⁵H. 44.7-8.

¹⁶H. 44.11.

¹⁷H. 44.14-15.

¹⁸H. 44.16-17.

yakṣarākṣasasāinyena guhyakānāṃ ganāirapi /
manisyāmottamavapuḥ kuvero naravāhanah //16//
yuktaśca saṅkhaśca nīdhīnāmādhipaḥ prabhuḥ /
rājaraḥjesrvaraḥ śrīmān gadāpāniradr̥syata //17//

ตัวอย่างเช่น

เมื่อพระรามพระสีกษณ์และพวกสิงห์ทั้งหลายได้ออกต่อสู้กับอินทรชิต (Indrajit) ผู้เป็นบุตรของราวณะและเหล่ารากษส อินทรชิตได้ใช้วิชากำบังกายทำให้ผู้อื่นไม่สามารถเห็นตัวของอินทรชิต และเข้าทำร้ายพระรามและพระสีกษณ์ตลอดจนพลสังเวยงวลงหล่นสู่พื้นดิน และพระรามพระสีกษณ์ได้รับบาดเจ็บ หนุมาน ลุครีพ นิล องคก และวิษณะได้เข้าช่วยเหลือ ขณะนั้นพระรามพระสีกษณ์ยังไม่เป็นปกติ พระฤเวรังได้ส่งคฤหิตหนึ่งจากภูเขาไกลาล่าให้หน้าม้าไปให้พระรามซึ่งจะช่วยรักษาอาการของพระรามพระสีกษณ์ได้ นอกจากนี้หน้าม้ายังใช้ป้ายตาของทุกคนจะทำให้สามารถเห็นสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ตามปกติ ครั้งนี้พระรามพระสีกษณ์จึงเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะและได้นำอินทรชิตตายในสนามรบ¹⁹

และเมื่อพระอรชุนได้บำเพ็ญพรตอย่างเคร่งครัดจนเป็นที่พอพระทัยแก่พระศิวะ พระองค์จึงให้พรแก่พระอรชุนว่า พระอรชุนจะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา จะเป็นผู้ที่เรืองอำนาจและมีชัยชนะต่อศัตรู²⁰ จากนั้นพระอรชุนก็ได้ทำพิธีขอศัตรารูจากโลกบาล²¹ เทพแต่ละองค์ได้เสด็จมาและประทานอาวุธที่มีผลานุภาพให้แก่พระอรชุนแล้ว เสด็จกลับไปสำหรับพระฤเวรังได้กล่าวกับพระอรชุนว่า พระองค์ดีใจมากที่พบพระอรชุนเหมือนดังได้พบพระกฤษณะและได้เล่าเรื่องราวในอดีตกาลว่า ครั้งหนึ่งพระอรชุนเคยเป็นเทพมาก่อนและยังได้ร่วมบำเพ็ญพรตกับพระฤเวรังและโลกบาลอื่น ๆ ทุกวัน ดังนั้นพระองค์จะทรงมอบอาวุธที่มีผลานุภาพและอำนาจสามารถทำให้ศัตรูสับสนหมดมีชื่อว่า อันตรธาน (Antardhana) อาวุธนี้พระศิวะเคยใช้ฆ่าตรีปุระ (Tripura) พระอรชุนเป็นผู้เดียวที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับอาวุธนี้²²

¹⁹MBh. (tr.) 3 : 562-563.

²⁰MBh. (tr.) 3 ; 129.

²¹MBh. (tr.) 3 : 128.

²²MBh. (tr.) 3 : 129.

นอกจากนี้เมื่อราชาปาณฑุ (Pṛthu) ได้รับการแต่งตั้งเป็นจักรพรรดิโดยทวยเทพ พระกูเวร และโลกบาลอื่น ๆ ได้เสด็จมาประทานของขวัญแก่พระราชปาณฑุ พระกูเวรได้ประทานบัลลังก์ พระวรุณประทานฉัตร พระอินทร์ประทานมงกุฎและพระขมประทานครุฑ²³

การช่วยเหลือผู้เดือดร้อนของพระกูเวรจะประลัมผลเสมอ แม้บางครั้งจะเป็นเพียงวาจาที่ทรงกล่าวตักเตือนและปลอบโยนก็ก็สามารถทำให้ผู้ที่อยู่ในความทุกข์ได้สติ ดังเรื่องราวของพวกกษัตริย์ป่าณฑุเมื่อถูกเนรเทศเดินทางเข้าไปในป่าจนเมืองงอลกา และได้ทำการต่อสู้กับพวกยักษ์และรากษสล้มตายเป็นจำนวนมาก เมื่อพระกูเวรเสด็จมาการต่อสู้จึงยุติ และพระกูเวรก็ได้ทราบเรื่องราวของพวกป่าณฑุที่กำลังตกอยู่ในความทุกข์ ความเศร้าโศกและความเจ็บแค้น ที่ต้องสูญเสียเมืองให้แก่พวกเการพและต้องระเห่ร่อนอยู่ในป่าใหญ่ พระองค์จึงตรัสปลอบว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีความอดทนและมีความสามารถเฉพาะตัว มนุษย์ยังรู้วิธีที่จะแสดงความกล้าหาญ โดยเฉพาะกษัตริย์ซึ่งเป็นชนชั้นที่มีความกล้าหาญอยู่แล้ว และเข้าใจที่จะปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ ธรรมชาติของมนุษย์สามารถที่จะอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นเวลานาน ๆ ความอดทน ความสามารถ ความกล้าหาญ เวลา และสถานที่ ทั้ง 5 สิ่งนี้จะนำไปสู่ความสำเร็จของมนุษย์ทั่วไป และการกระทำที่ขาดการไตร่ตรองไม่รอบคอบย่อมนำไปสู่ความวบัติเช่นกัน ด้วยคำพูดของพระกูเวรนี้ทำให้พวกป่าณฑุได้สติและคลายความทุกข์ที่มีอยู่หมดสิ้น และพระกูเวรก็ได้จัดหาที่พักและอาหารเลี้ยงดูพวกป่าณฑุตลอดระยะเวลาที่ทักอยู่กับพระองค์²⁴

และเมื่อพระรามเสด็จสิ้นการปราบปรามราวณะและพวกรากษส พระรามปฏิเสธไมยมนางสิดาเป็นชายา พระกูเวรและทวยเทพทั้งหลายตลอดจนฤๅษี คนธรรพ์ และท้าวทศรถบิดาของพระรามผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้เสด็จมาร่วมเป็นสักขีพยานยืนยันความบริสุทธิ์

²³The Bhāgavata Purana, trans. Ganesh Vasudeo Tagare, 4 : 608.

²⁴MBh. (tr.) 3 : 330.

ของนางสีดา* และขอให้พระรามยอมรับนางสีดาเป็นชายาสืบไป²⁵

แม้พระกเวระจะมีพิกธานุภาพมาก บางครั้งก็จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงศัตรูที่
พระองค์สู้ไม่ได้ ดังเช่น

ราชามรุตตะ (Marutta) กระทำพิธีบวงสรวงได้เชิญเทพต่าง ๆ และ
โลกบาลทั้ง 4 มาร่วมพิธี ขณะนั้นราวณะได้นำขลุ่ยขลุ่ยมา พวกเทพทั้งหลายตกใจ
กลัวพากันหนีไป พระกเวระและโลกบาลอื่น ๆ ก็แปลงกายเป็นสัตว์ต่าง ๆ คือ
พระอินทร์แปลงเป็นนกยูง พระยมแปลงเป็นนกกา พระวรุณเป็นหงส์ และพระกเวระ
เป็นกิ้งก่า เมื่อราวณะไปแล้วโลกบาลทั้ง 4 ก็ทรงให้พรแก่สัตว์ที่ได้ทรงอาศัยร่างนั้น
พระอินทร์ให้พรแก่นกยูงมีหางสีน้ำเงินเข้มและจะมีรูปตาทึบบนหางนั้น พระยม
ให้พรนกกา เป็นผู้ไม่กลัวความตายและจะมีอายุยืนนานจะตายก็เพราะถูกมนุษย์ฆ่า
พระวรุณให้พรแก่หงส์ว่า หงส์ไม่ต้องมีสีขาวล้วน ให้มีสีเข้มและเขียนแถบตัว
ที่หน้าอกจะมีสีดงมรกต พระกเวระให้พรกิ้งก่าว่าให้หัวของกิ้งก่าเป็นสีทอง ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์ของพระองค์ตลอดไป²⁶

เรื่องราวของพระกเวระและเทพเจ้าทั้งหลายที่ต้องได้รับความเดือดร้อน
จากการกระทำของราวณะยังมีอีก เช่น ราวณะได้บังคับพระกเวระและเทพอื่น ๆ ให้
ทำหน้าที่ต่าง ๆ ให้แก่ตนในลักษณะเป็นผู้รับใช้ เช่นพระอินทร์ต้องร้อยมาลัยดอกไม้
เพื่อใช้เป็นเครื่องประดับของราวณะ พระฮัตถิเป็นพ่อครัว พระวรุณเสด็จนำไปยัง
วังของราวณะ พระอาทิตย์ต้องให้แสงสว่างในเวลากลางวัน ส่วนพระจันทร์ต้องให้
แสงสว่างในเวลากลางคืน ดาวนพเคราะห์ต้องเปลี่ยนตัวเองเป็นบันไดเมื่อราวณะ
จะขึ้นนั่งบนบัลลังก์ พระพรหมทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศข่าวลือและขานชื่อแขก พระคเณ
เป็นอย่างตมม พระวิษณุได้เป็นผู้ล่อนและควบคุมนางระบำ พระคเณศต้องไปเลี้ยงวัว

* ในรามายณะนางสีดาทำพิธีลุยไฟเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตน และบรรดา
เทพเจ้าต่าง ๆ รวมทั้งพระกเวระได้เล็ดลอดมาร่วมเป็นสักขีพยานด้วย (R.(tr.) 6 : 338).

²⁵ MBh. (tr.) 3 : 566.

²⁶ R. (tr.) 7 : 423-425.

แกะ และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ พระวายุต้องทำหน้าที่ทำความสะอาดบ้าน พระยมต้องชกผ้า และพระกุเวรมีหน้าที่จัดหาเงินให้ราษฎรเมื่อต้องการ²⁷

บทบาทของพระกุเวรในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่งและทรัพย์สัมปติ

นอกจากพระกุเวรจะเป็นเจ้าของทรัพย์สัมปติทั้งหมดแล้ว²⁸ พระองค์ยังเป็นที่ประทานความมั่งคั่งและทรัพย์สัมปติให้แก่ผู้อื่นด้วย²⁹ สัมปติของพระกุเวรมีชื่อ³⁰ เรียกว่า นิธิ (Nidhi) ประกอบด้วยของวิเศษ* 9 ชนิด คือ

ปัทมา	(Padma)
มหาปัทมา	(Mahāpadma)
สังขะ	(Saṅkha)

²⁷ Martin, The Gods of India, pp. 290-291.

²⁸ R. 7.3.16-18; MBh. 3.258.14-16.

²⁹ The Śiva Purāṇa, trans. J.L. Shastri, 1 : 268.

³⁰ H. 44.17.

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชาธิบาย

เกี่ยวกับความหมายของนิธิตั้ง 9 ดังนี้

ปัทมา แปลตามศัพท์ว่าดอกบัวหลวง หรือพลอยทับทิม

มหาปัทมา (ไม่ได้ค่าเลย)

สังขะ แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่า หอยสังข์

กัจฉปะ แปลตามศัพท์ต่าง ๆ ว่า เต่า

มุกุนทะ เป็นชื่อแก้วชนิดหนึ่ง

นิธะ แปลตามศัพท์ว่าความปลื้ม ความดีใจ

นิละ แปลตามศัพท์ว่าสีน้ำเงินแก่หรือพลอยนิล

ขระะ แปลตามศัพท์ว่าบงกพร่อง ชำรุด (ดูไข่มุกเป็นของมีค่าเลย)

มกระ แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่า มังกร หรือเหรา

(ดูนิธานท้ายพระราชพิธีเรื่อง สลิตนารายณ์สิบปาง คำว่า "กุเวร").

กัจฉปะ	(Kacchapa)
มุกุนทะ	(Mukunda)
เนนทะ	(Nanda)
นิละ	(Nīla)
ขรวะ หรือ ขรรพ	(Kharva)
มกระ ³¹	(Makara)

ทั้งหมดนี้มีปรากฏรูปเป็นบุคลาธิษฐานเป็นบริวารของพระกุเวร ที่มีกล่าวถึงบ่อย ๆ ก็คือ ศังข์ และ ปัทม³²

อย่างไรก็ตาม สัมบัติทั้งหมดของพระกุเวรนี้ พระองค์ก็มีล้ามารถจะดูแลรักษาด้วยพระองค์เองได้ พระกุเวรได้มอบให้อำมาตย์ของพระองค์ชื่อวิรูปากษะ (Virūpākṣa) เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของพระองค์ แต่วิรูปากษะ ได้ใช้ให้ยักษ์อีกตนหนึ่งดูแลทรัพย์สินส่วนที่อยู่นอกเมืองอลกาแทน วันหนึ่งมีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อปาศูปตะ (Pāsūpata) ได้เข้ามาหาทรัพย์สินสมบัติที่เมืองอลกาและได้ค้นพบที่ซ่อนสมบัติจึงพยายามที่จะเอาสมบัตินี้ไป วิรูปากษะได้ฆ่าพราหมณ์นั้นเสีย เมื่อพระกุเวรทราบเรื่องราวก็โกรธมากเพราะบาปของการฆ่าพราหมณ์จะมีผลต่อเหล่ายักษ์ จึงล้าไปให้วิรูปากษะไปเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลพราหมณ์ ภรรยาของวิรูปากษะร้องไห้คร่ำครวญและขอร้องต่อพระกุเวร พระองค์ให้นางไปเกิดเป็นบุตรสาวของหญิงคนใช้ในบ้านที่วิรูปากษะไปเกิด และวางเงื่อนไขว่า เมื่อทั้งสองได้แต่งงานกันเมื่อใด วิรูปากษะและภรรยา ก็จะพ้นคำสาป³³

แม้พระกุเวรจะมีอิทธิฤทธิ์มากเพียงใด บางครั้งพระองค์ก็ไม่สามารถจะลงโทษผู้กระทำผิดได้ เช่นใน เรื่องของพระศุกร์ (Sukra)

³¹ Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, p. 548.

³² MBh. (tr.) 2 : 23; H. 44.17; R. 7.15.17.

³³ Mani, The Purānic Encyclopaedia, p. 436.

พระศุกร* เป็นผู้มีความโศกโศก วันหนึ่งพระศุกรได้เข้าสิงในร่างของพระฤเวระ และใช้อำนาจโศกของเขาสวมรอยล้นปริมาณมากของพระฤเวระไป เมื่อพระฤเวระ ได้เห็นทรพีล้นของตนถูกขโมยไปก็รู้สึกเสียดายเป็นอย่างมาก จึงได้นำเรื่องราวไป ทูลพระศิวะ พระศิวะได้ทราบเรื่องก็ทรงโกรธมาก ทรงค้นหาพระศุกร เมื่อพบพระองค์ ก็ยกคูล (Sula) ขึ้นหมายจะฆ่าพระศุกร พระศุกรก็ขึ้นไปบนคูลของพระศิวะ พระศิวะ ได้ลัดพระศุกรกระเด็นไป พระศุกรได้เข้าไปในพระอุทรของพระศิวะ และต้องใช้เวลา นานกว่าจะหาทางออกไปได้ แต่ในที่ลัดก็ไม่สามารถออกมาได้ พระศิวะยังคงกริ้วอยู่จะใช้คูลฆ่าพระศุกร พระนางปารวตีทรงทักท้วงว่าเพราะพระศุกรออกมาจากพระอุทรของพระศิวะ หากพระองค์ ประหารพระศุกรเสียก็เปรียบเสมือนฆ่าบุตรของตน พระศิวะจึงต้องปล่อยให้พระศุกรหลบหนีไป พระฤเวระจึงต้องสูญเสียทรพีล้นของพระองค์ไปเป็นจำนวนมาก³⁴

ความมั่งคั่งด้วยทรพีล้นของพระฤเวระเป็นที่รู้จักกันทั่วไปจนมีล้นจนอุปมาอุปไมย ว่าทรพีที่มีจำนวนมากและมีค่ามหาศาลนั้นเปรียบเสมือนทรพีล้นของพระฤเวระ ดังนั้นเมื่อจะเปรียบเทียบความมั่งคั่งร่ำรวยของผู้ใดก็มักเปรียบเทียบกับพระฤเวระเสมอ เช่น

เมื่อสนทราสวามิน (Candrasvāmin) ได้เดินเข้าไปในห้องเล่นการพนัน ที่แออัดด้วยฝูงคนและเสียงตกเตียงพิพากัน เขาจึงกล่าวว่า "นักพนันย่อมยากจนได้ แม้พระฤเวระ (เทพแห่งความมั่งคั่งและทรพีล้น) ราชาแห่งเมืองอลกา"³⁵

และเมื่อกษัตริย์อมรหัตตะ (Amaradatta) จัดงานแต่งงานให้โอรส บรรดาของขวิษณมีเพชรพลอยอันมีค่าต่าง ๆ ถูกส่งมาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้ง 4 ทิศ

* พระศุกร มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า อุศนัส (Usanas)

³⁴ MBh. (tr.) 12 : 343.

³⁵ Tawney, Somadeva's Kathā-Sarit-Sāgara, 7 : 72.

ไปสู่นครของพระองค์อย่างมากมาย จนทำให้เมืองของพระฤเวระต้องละอายุไปทีเดียว³⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระฤเวระเป็นเจ้าของทรัพย์สัมปตีกังมวลและยังเป็นเทพผู้อำนวยความสะดวกและทรัพย์สัมปตีกให้แก่ผู้อื่น แต่เมื่อพระองค์ประสงค์จะประทานพรให้ผู้ใด พระที่พระองค์ประทานมักไม่เกี่ยวข้องกับความสะดวกหรือทรัพย์สัมปติของพระองค์ อีกทั้งผู้ที่ประสงค์จะขอพรจากพระองค์ก็มักจะขอในสิ่งอื่น ๆ มิได้ขอในสิ่งที่เกี่ยวกับความสะดวก ทรัพย์สัมปติของพระฤเวระโดยตรง เช่น เมื่อประทานพรให้กษัตริย์วิกรมชาติตย์ (Vikranāditya) ก็ให้สามารถเหาะไปในอากาศได้³⁷ หรือเมื่อธรวะได้บุกกรุงเมืองอลกา เมื่อพระฤเวระประทานพรให้ขอได้ตามปรารถนา ธรวะได้ขอให้เขามีพระหรืออยู่ในใจตลอดเวลา * เป็นต้น

อลสมอรัน มาร์ติน กล่าวว่า เมื่อชาวฮินดูจะค้นหาทรัพย์หรือความเจริญรุ่งเรือง พวกเขาจะขอจากพระนางสักษมี หรือพระคเณศมากกว่าขอจากพระฤเวระ³⁸

³⁶Ibid., 7 : 187.

³⁷Ibid., 3 : 211.

ดูวิทยานิพนธ์ฉบับนี้, หน้า 38.

³⁸Martin, The Gods of India, p. 294.